

Ks. ANDRZEJ KICIŃSKI¹

KUL LUBLIN

STARE I NOWE FORMY KATECHEZY W RODZINIE. ZAŁOŻENIA KATECHIZMU WEDŁUG EDMUNDA BOJANOWSKIEGO

Treść: Wstęp; 1. Zmieniający się zakres katechezy rodzinnej; 2. Kontekst powstania nowego katechizmu rodzinnego; 3. W kierunku form cyfrowych – projekt katechizmu; Zakończenie; Streszczenie; Summary: *Old and new forms of catechesis in the family. The premises of the catechism according to Edmund Bojanowski*; Bibliografia.

Słowa kluczowe: formy katechezy, katecheza w rodzinie, katechizm, kultura cyfrowa.

Keywords: forms of catechesis, catechesis in the family, catechism, digital culture.

Wstęp

Poszukując nowych form katechezy rodzinnej należy podkreślić, że katecheza jest formą posługi słowu Bożemu w Kościele, a słowo Boże zostało objawione w Jezusie Chrystusie. Sobór Watykański II syntetycznie ukazał koncepcję Objawienia i jej wymiary w słynnym stwierdzeniu, że „spodobało się Bogu w swej dobroci i mądrości objawić samego siebie i ukazać tajemnicę swej woli, dzięki której ludzie przez Chrystusa, Słowo, które stało się ciałem, mają dostęp do Ojca w Duchu Świętym i stają się współuczestnikami Bożej natury” (DV 2). Ta synteza

¹ Autor, ksiądz diecezji siedleckiej, dr hab., prof. KUL. Kierownik Katedry Katechetyki Szczegółowej i Współczesnych Form Przekazu Wiary na Wydziale Teologii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II. ORCID: 0000-0003-3076-6878. Adres do korespondencji: andrzej.kicinski@kul.pl.

soborowa wydaje się pozornie prosta dla teologów. Pozostaje jednak tajemnicą do odkrycia nie tylko dla rodziców i wychowawców, którzy pragną dzielić się swoją wiarą ze swoimi dziećmi, ale także dla tych, którzy studiowali historyczny wymiar Objawienia Bożego, w jego tajemniczym splocie faktów i słów powiązanych ze sobą. Słowa te rozpoczęły proces przewycięzania w katechezie idei prostej czy autorytatywnej komunikacji werbalnej. Pozostaje jednak pytanie jakie formy katechezy dziś zachować, a jakie wybrać nowe, aby z Bożą pomocą rozwinąć u dzieci wiarę dotąd początkową i poprowadzić ich drogą ku pełni chrześcijaństwa.

Obecnie socjologowie i teologowie publikują badania, które ukazują odejścia od życia wiarą katolicką w Polsce. Według M. Chmielewskiego okres pandemii COVID-19 był doświadczeniem ograniczeń w realizacji zbawczej misji Kościoła: „Kościół został ‘zmuszony’, także z własnego wyboru, do poszukiwania nowych form i sposobów ich wypełnienia. Pytaniem ciągle otwartym pozostaje kwestia, w jaki sposób i na ile znalazł nowe drogi realizacji swojej misji”². Niemniej, jak podkreśla M. Grabowska, dyrektor Centrum Badania Opinii Społecznej (CBOS), odsetek regularnie praktykujących w pokoleniu najmłodszych spada już od 30 lat i spadł z 69 do 23%, a niepraktykujących wzrósł z 8 do 40%³. Właśnie pytania dotyczące tych rezultatów badań, stały się jednym z przyczynków powstania tego opracowania, które jest próbą pozytywnego przedstawienia nowej propozycji katechezy w rodzinie, jaką jest katechizm rodzinny⁴. Kiedy mamy do czynienia ze słowem „nowa” propozycja, należy podkreślić, że bazuje ona na słowie Bożym i refleksji oraz doświadczeniu kolejnego etapu dynamicznej odnowy, jaka dokonuje się w katechezie. Słowo Boże pochodzi z ewangelii według św. Mateusza i brzmi: „homini patri familias, qui profert de thesauro suo nova et vetera” („podobny jest do ojca rodziny, który ze swego skarbcza wydobywa rzeczy nowe i stare”, Mt 13, 52). Skarbczem okazały się prace, notatki i modlitwy bł. Edmunda Bojanowskiego zgromadzone w Archiwum Zgromadzenia Sióstr Służebniczek BDNP⁵. Wspólnota sióstr jest częścią żywego Kościoła, która wciela nauczanie swojego świętego

² M. CHMIELEWSKI, M. NOWAK, P. STANISZ, J. SZULIK-KAŁUŻA, D. WADOWSKI, *Komunikacja Kościoła katolickiego w Polsce w okresie pandemii Covid-19. Raport z badań interdyscyplinarnych*, Kraków 2022, s. 222 – 223. Zob. także: B. KRZOS, R. JANIEC, *Traditional Religiousness of Youth from Small-Town and Rural Areas of Lesser Poland in the Face of the Fear of Illness and Death Related to the Covid Pandemic*, „European Journal of Science and Theology” 19 (2023), nr 1, s. 59-75.

³ M. GRABOWSKA, *Dyrektor CBOS: sekularyzacja nie wyhamuje*. Pobrano z: <https://www.ekai.pl/dyrektor-cbos-sekularyzacja-nie-wyhamuje/> [1.07.2023].

⁴ A. KICIŃSKI (red.), *Katechizm według bł. Edmunda Bojanowskiego*, Dębica 2022. Konsultorem merytorycznym była s. dr hab. Maria Loyola Opiela, prof. KUL, a recenzentem naukowym o. dr hab. Mirosław Chmielewski CSsR. Nihil obstat udzielił ks. prof. Józef Stala, a Imprimatur bp Leszek Leszkiewicz, Wikariusz Generalny Diecezji Tarnowskiej.

⁵ E. GIGILEWICZ, M.L. OPIELA (red.), *Prace, szkice i notatki Edmunda Bojanowskiego. Inedita*, t. I-II, Lublin 2016.

założyciela i w sposób przystosowany do potrzeb chwili odpowiada na trudności i wyzwania rodzące się w wychowaniu integralnym dzieci w rodzinie.

Stan badań nad katechezą rodzinną stale się powiększa. Wśród polskich pastoralistów i katechetyków należy zauważyć dorobek E. Osewskiej⁶ i J. Stali⁷, czy np. w środowisku lubelskim G. Pyżłaka⁸, M. Chmielewskiego⁹ i P. Goliszka¹⁰. Analizy podjęte w niniejszym opracowaniu zmierzają do poszukiwania odpowiedzi na pytanie: jakie można zaproponować stare i nowe formy katechezy w rodzinie? Realizacji postawionego celu badawczego posłużyła metoda krytycznej analizy źródeł, a następnie metoda analizy i metoda syntezy katechetycznych dokumentów Kościoła i dostępnej literatury.

1. Zmieniający się zakres katechezy rodzinnej

Kościół od początku poszukiwał różnych form realizacji słów Jezusa: idźcie i czyńcie uczniów (por. Mt 28,19-20) i wykonywał to zadanie w sposób dynamiczny zaczynając od najbliższego środowiska rodzinnego, aż po krańce świata. Początki katechezy Kościoła katolickiego to właśnie doświadczenie katechezy rodzinnej, zgodnie ze znanym wyrażeniem, że „dom jest małym Kościołem”. Dopiero w późnym średniowieczu katecheza pojawiła się w różnych elitarnych szkołach klasztornych, biskupich czy parafialnych. Obowiązek katechizacji dzieci i młodzieży wprowadził Sobór Trydencki (1545-1563). Przeniesienie katechezy z parafii do szkoły nastąpiło w wieku XVIII, gdzie wzorem jej organizacji były postanowienia cesarzowej Marii Teresy w Austrii. W Polsce mieliśmy doświadczenie katechezy parafialnej, gdy została ona w 1961 r. usunięta ze szkół. Miała ona jednak wiele cech nauczania szkolnego, były powszechnie stosowane dzienniki, oceny, sprawdziany, odbywała się w klasach z tablicą itd.¹¹. Katecheza w Polsce miała mocne wsparcie rodziców, m.in. przez ich obecność na zajęciach, czy dowożenie dzieci. Podobnie mocne wsparcie miała po powrocie nauczania religii do szkół,

⁶ Zob. np. E. OSEWSKA, *Rodzina i szkoła w Polsce wobec współczesnych wyzwań wychowawczych*, Kraków 2020 czy E. OSEWSKA, J. STALA, *W kierunku katechezy rodzinnej*, Kielce 2003.

⁷ Zob. np. J. STALA, *W kierunku integralnej edukacji religijnej w rodzinie*, Tarnów 2010.

⁸ G. PYŻŁAK, *Katecheza rodzinna i jej wpływ na przygotowanie do życia małżeńskiego i rodzinnego*, „Roczniki Pastoralno-Katechetyczne” 58 (2011), t. 3, s. 413-427.

⁹ M. CHMIELEWSKI, *Katecheza rodzinna w kontekście współczesnych uwarunkowań społeczno-eklezyjalnych*, w: A. TOMKIEWICZ, W. WIECZOREK (red.), *Rodzina jako Kościół domowy*, Lublin 2010, s. 305-321.

¹⁰ P. GOLISZEK, *Katecheza rodzinna – ocalić prawdę o człowieku*, „Biuletyn Katechetyczny” 2022 nr 24, s. 18-54.

¹¹ A. KICIŃSKI, *Tra parrocchia e scuola. L'evoluzione della catechesi in Polonia negli anni 1918-2001* (I parte), w: „Salesianum” 67 (2005), nr 2, s. 331-366; II parte: „Salesianum” 67 (2005), nr 3, s. 479-505; III parte: „Salesianum” 68 (2006), nr 1, s. 101-127.

bowiem to rodzice deklarowali zapisanie dzieci na lekcje religii. Dziś sytuacja jest nowa i złożona. Nastąpiło swojego rodzaju „pęknięcie generacyjne”. Z jednej strony słabnie dziedziczenie postaw religijnych między rodzicami a dziećmi, zwłaszcza w dużych miastach, a z drugiej obserwujemy scedowanie formowania w wierze w rodzinie na środowisko szkolne. Do tego należy dodać – według J. Mariańskiego – indywidualizację religijną jako megatrend społeczno-kulturowy¹². To są nowe wyzwania pastoralne. W historii zakresu katechezy rodzinnej mamy różne doświadczenia przekazu wiary chrześcijańskiej. Odnotowane są trendy przejścia od katechumenatu rodzinnego do doświadczenia katechumenatu w parafii, aż po próby wychowania integralnego zgodnego z celami szkoły. Dziś na nowo trzeba poddać refleksji pastoralnej zakres katechezy rodzinnej, aby z jednej strony formować całe chrześcijańskie wspólnoty w duchu odpowiedzialności za katechezę parafialną i nauczanie religii w szkole, a z drugiej strony dodać odwagi rodzicom, że oni sami mogą być aktywnym podmiotem katechezy.

Magisterium Kościoła po Soborze Watykańskim II przywróciło dawne spojrzenie na katechezę, gdzie ta dawna praktyka kościelna bierze inspirację z katechumenatu rodzinnego. Teologiczno-pastoralna odnowa katechezy ukazuje potrzebę misyjnego rozumienia współczesnej katechezy. *Dyrektorium o katechizacji*¹³ na początku ukazuje pierwszy zakres, którym jest katecheza «w rodzinie», jako naturalne miejsce, gdzie sama rodzina jest orędziem zbawienia. Dar, który małżonkowie otrzymali od Boga w sakramencie małżeństwa wprowadza ich w tajemnicę jedności i płodnej miłości Chrystusa i Kościoła. W tej tajemnicy mogą odkrywać, że Bóg ma wobec nich swój plan, który polega na przekazywaniu Ewangelii, zakorzeniając ją w kontekście ich życia (zob. DK 227-228). Drugim jest «katecheza z rodziną», w którym podkreślona jest tajemnica, że wspólnota chrześcijańska jest rodziną rodzin i sama jest Bożą rodziną. To mocne podkreślenie zakresu oddziaływania wspólnoty i rodziny jest kluczem do odczytania własnych doświadczeń. Magisterium Kościoła w zakresie katechezy z rodzinami nie tylko podkreśla pierwszorzędną rolę życia kerygmatem, ale ciągle nowy styl chrześcijański, daleki od ideologizowania czy teoretyzowania problemów ludzkich, polegający na pokorze, wyrozumiałości, a przede wszystkim na konkretnej próbie życia wiarą i jej przekazywaniem (zob. DK

¹² J. MARIAŃSKI, *Pluralizm społeczno-kulturowy jako megatrend a religijność i moralność. Studium socjologiczne*, Lublin 2020.

¹³ PAPIESKA RADA DS. KRZEWIENIA NOWEJ EWANGELIZACJI, *Dyrektorium o katechizacji*, Kielce 2020. Zob. także, A. KICIŃSKI, *Rozwój dyrektorium katechetycznych po Soborze Watykańskim II (1971-1997-2020)*, „Roczniki Teologiczne” 67 (2020), z. 11, s. 5-27. TENŻE, *Źródła formacji katechetów w świetle Dyrektorium o katechizacji. Cz. I. Słowo Boże w Piśmie Świętym i w Tradycji*, „Zeszyty formacji katechetów” (2021), nr 1, s. 67-78, TENŻE, *Inspiracja biblijna Dyrektorium o katechizacji*, „Roczniki Teologiczne” 68 (2021), z. 11, s. 19-41.

229-230). Trzeci zakres to «katecheza rodziny» podkreślający tajemnicę, że rodzina jest domowym Kościołem, gdzie każda rodzina ma głosić Ewangelię i budować katechumenat międzyrodzinny, wspólnotowy (zob. DK 231). Wyznaczone zakresy katechezy rodzinnej zawierają elementy „stare i nowe” doświadczenia Kościoła. Jedne i drugie są ukierunkowane na odnowę katechezy, tak aby nie pozostała ona czymś oderwanym od historycznego i kulturowego kontekstu życia rodziny, w którym się urzeczywistnia.

2. Kontekst powstania nowego katechizmu rodzinnego

Troska Kościoła o przekaz wiary w rodzinie wynika dzisiaj z dostrzeżenia niepewności i nieprzewidywalności zachodzących procesów społecznych i kulturalnych, które mają wpływ na rzeczywistość rodziny. Sprawdzoną („starą”) formą przekazu wiary w duszpasterstwie było używanie katechizmów. Idea katechizmu zrodziła się w bezpośrednim kontekście przekazu wiary. Sprawdziła się później w okresie Reformacji. Z czasem wydawało się, że to narzędzie odejdzie w zapomnienie, bowiem wiele kościołów w Europie rezygnowało z tej formy nauczania. Polska wyróżniała się na ich tle, bowiem stosowała je powszechnie. Dziś sytuacja jest złożona i myśląc o katechizmie rodzinnym uwzględniono nauczanie J. Ratzingera/Benedykta XVI, który już w 1983 r. jako kardynał podkreślał, że „pierwszym i poważnym błędem było usunięcie katechizmu i stwierdzenie nieaktualności rodzaju literackiego katechizmu”¹⁴, co spowodowało kryzys katechezy w tzw. kulturze zachodniej. Ratzinger, w swym słynnym wykładzie paryskim, zauważył również, iż katechizm jako książka rozwinął się w sposób szczególny w okresie Reformacji, ale ten podręcznik wiary miał strukturę zrodzoną z logiki wiary, która jest starożytna jak katechumenat. Jego diagnoza poszła dalej, odkładając na półki biblioteki katechizmy zerwany został przekaz wiary jako struktury podstawowej, która czerpała ze źródeł tradycji totalnej i to „doprowadziło w konsekwencji do rozbicia głoszenia na fragmenty. Głoszenie wiary nie tylko zostało zdane na arbitralność wykładu, ale poddano dyskusji pewne części wiary, które należą do jednej całości, a oddzielone od niej utraciły z nią związki”¹⁵. Stąd myśl, aby dać rodzicom narzędzie¹⁶, które np. w rozmowie wieczornej rodzica z dzieckiem – w duchu wiary – może mieć charakter spontaniczny czy okazjonalny,

¹⁴ J. RATZINGER. *Przekazywanie i źródła wiary*, w: J. KRÓLIKOWSKI (red.), *Powstanie i znaczenie Katechizmu Kościoła Katolickiego w wypowiedziach papieża Jana Pawła II i kardynała Josepha Ratzingera*, Poznań 1997, s. 68.

¹⁵ *Tamże*, s. 68-69. Szerzej zob. A. KICIŃSKI, *Rola katechizmów w rozwoju nauczania katechetycznego*, Kraków 2020; P. GOLISZEK, *Katechizm w katechezie*, w: J. KOCHEL, J. KOSTORZ (red.), *Leksykon katechetyczny*, Kielce 2022, s. 350-353.

¹⁶ Geneza poszukiwań archiwalnych, zob. A. KICIŃSKI, *Katechizm według bł. Edmunda Bojanowskiego*, „Roczniki Pedagogiczne” 45 (2017), nr 9, s. 64-81.

ale w swojej strukturze nie zagubi całości w kluczu logiki wiary. Kontekstem poszukiwań naukowych i praktycznych w realizacji katechizmu była cała rodzina, a nie tylko dziecko.

Kontekstem powstania nowego katechizmu było jednak odnalezienie i posegregowanie wielu nieuporządkowanych dotąd notatek E. Bojanowskiego bezpośrednio z obszaru katechezy. Jego zapiski były uporządkowane pod względem historycznym, pedagogicznym, ale nie katechetycznym. Wiemy, że skarbnicą Kościoła jest życie i działalność wielu świętych, którzy pozostawili po sobie wiele ponadczasowych treści i inspirujących form przekazu wiary. Jednym z nich jest wspomniany polski błogosławiony Edmund Bojanowski. Założył on Zgromadzenie Sióstr Służebniczek, których działalność praktyczna i naukowa¹⁷ w Polsce i za granicą pozwoliła dostrzec potencjał w wydobywaniu rzeczy „starych i nowych” dla przekazu wiary żywej rodzicom i dzieciom. Analiza twórczości bł. Edmunda była odkryciem jego języka narracyjnego i autobiograficznego. W ostatnich latach, w różnych kręgach kulturalnych, obserwuje się wyraźny renesans narracji, nie tylko jako narzędzia językowego, ale przede wszystkim jako drogi, przez którą człowiek pojmuje siebie i otaczającą go rzeczywistość, a także nadaje znaczenie temu, co przeżywa. Również wspólnota Kościoła staje się coraz bardziej świadoma narracyjnej tożsamości samej wiary, jak świadczy o tym Pismo święte w wielkich opowieściach o początkach, o patriarchach i ludzie wybranym, w historii Jezusa opowiedzianej w Ewangeliach i w narracji o narodzinach Kościoła. Bojanowski żył tymi wielkimi opowiadaniem i je kontynuował w sposób twórczy dostosowując do trudnych warunków życia Polaków. Kładł również nacisk na systematyczność nauczania, kształcenia i wychowania – a w tym może pomóc sprawdzone narzędzie Kościoła, jakim jest katechizm ze swoją strukturą, treścią i metodą. M. Pliszka, Przełożona Generalna Zgromadzenia Sióstr Służebniczek BDNP, podkreśliła, że „forma, w jakiej przekazane są tematy katechizmowe stanowi cenną propozycję i zachętę, by w rodzinach wspólnie z dziećmi podejmować rozmowy na temat wiary. Korzystanie z postawionych pytań, potrzeba wyjaśnienia pojęć czy zwrotów wywodzących się z dawnej polszczyzny, którą posługiwał się Bojanowski, dają dobrą okazję zarówno do rozmów na podane tematy, jak i do podejmowania sugerowanych praktyk duchowych i przeżywania wspólnie z dziećmi proponowanych modlitw, co jak wiemy buduje i bardzo umacnia rodzinne więzi”¹⁸. Kontekst powstania katechizmu jest bardziej

¹⁷ Zob. np. M. OPIELA, *Integralna pedagogika przedszkolna w systemie wychowania Edmunda Bojanowskiego. Kontynuacja i zmiana*, Lublin 2013; M.L. OPIELA (red.), *Kompendium edukacyjne Edmunda Bojanowskiego*, Lublin 2016.

¹⁸ M. PLISZKA, *Słowo przełożonej Generalnej Zgromadzania Sióstr Służebniczek BDNP*, w: A. KICIŃSKI (red.), *Katechizm według bł. Edmunda Bojanowskiego*, s. 9-10.

złożony, ale z pewnością zrodził się ze spotkania wspólnoty siostr i rodzin, które żyją pragnieniem uchronienia dzieci przed złem i doświadczeniem możliwości życia dobrem¹⁹. W tych osobach widać zespół czynników współistniejących wokół nowego przewodnika w wierze, powiązanych z przeszłością i teraźniejszością tajemniczą obecnością bł. Edmunda Bojanowskiego pośród nas, pomimo, że od jego śmierci upłynęło 150 lat. Z pewnością mocnym fundamentem tej posługi jest czerpanie nie tylko ze źródła, którym jest świadectwo życia Bojanowskiego, ale pełne połączenie jego wskazań ze słowem Bożym zawartym w Piśmie św. i świętej Tradycji, z Magisterium Kościoła, z liturgią, z teologią, z kulturą chrześcijańską i pięknem, czyli ze wszystkimi źródłami współczesnej katechezy.

3. W kierunku form cyfrowych – projekt katechizmu

Cele tego projektu zostały po części przywołane – dać sprawne i kompletne narzędzie dla rodziców, którzy pragną przekazać wiarę swoim dzieciom. Pytanie podstawowe rodziło się w rozmowach z rodzicami i z sekcją katechetyczną Zgromadzenia Sióstr Służebniczek²⁰: na ile można przygotować katechizm, który rodzice nie odbiorą jako kolejne narzędzie dla specjalistów. Przy tym nie można było zgubić całościowego i integralnego kompendium doktryny katolickiej. Czytanie dzieciom lub słuchanie opowiadań – te czynności rodzice często wykonują bez lęku. Rodzice czytają różne opowiadania, także budujące, ale także czasami trafiają się opowiadania wątpliwej treści wychowawczej. Zgromadzenie zakonne,

¹⁹ W tym kontekście można odczytać wstęp postulatora w procesie kanonizacyjnym E. Bojanowskiego: „W dzisiejszym bardzo zsekularyzowanym świecie coraz więcej wiernych słabo zna podstawowe prawdy wiary lub interpretuje je błędnie, co w konsekwencji prowadzi do różnego rodzaju kryzysów duchowych, kończących się niejednokrotnie obojętnością religijną, synkretyzmem, porzuceniem regularnych praktyk religijnych, herezją lub apostazją. W dodatku na naszych oczach zanika w szybkim tempie tradycyjna religijność, a w siłę rosną wspólnoty neocharyzmatyczne, które w miejsce rozumnej wiary wprowadzają religijność emocjonalną o zacięciu pogańskim. Oprócz tego daje się zauważyć tendencję sprowadzania wychowania tylko do wykształcenia, do przekazywania wiadomości i umiejętności, do umniejszania roli rodziców w procesie wychowania, widoczny jest często brak koordynacji między rodziną, szkołą, Kościołem i Państwem, propagowany jest relatywizm moralny i relatywizm odnoszący się do podstawowych wartości życia ludzkiego, wreszcie dzieci i młodzież są rzucane na pastwę ogromnej liczby scen antywychowawczych i takiej też propagandy w środkach masowego przekazu, zwłaszcza w telewizji i Internecie: scen gwałtu, przemocy, scen propagujących łatwe sukcesy, banalizujących problemy życia płciowego, budzących lęk, itp. Wielokrotnie też inne wartości są wpajane dziecku w rodzinie, inne w szkole czy Kościele, inne jeszcze przez środki masowego przekazu, czy propagowane lub narzucane przez ugrupowania polityczne. W obliczu wspomnianych zagrożeń, niczym jako ich antidotum, jawi się Katechizm według bł. Edmunda Bojanowskiego, który w sposób bardzo przystępny przedstawia najważniejsze prawdy wiary”. P. MALECHA, *Słowo postulatora w procesie kanonizacyjnym bł. E. Bojanowskiego*, w: A. KICIŃSKI (red.), *Katechizm według bł. Edmunda Bojanowskiego*, s. 11.

²⁰ W skład sekcji katechetycznej siostr weszły: s. Małgorzata Kaput, s. Anna Godek, s. Barbara Żydek, s. Teofila Zofia Potoniec, s. Barbara Mądro, s. Katarzyna Król, s. Beata Waszkielewicz, s. Agata Kołek, s. Agnieszka Krajnik i s. Joanna Włodarczyk.

które ma duże doświadczenie w pracy z dziećmi, proponuje opowiadania, które polski święty wybrał i czytał „swoim” dzieciom i co może robić każdy rodzic. Abp. S. Gądecki zauważa również zubażający wybór między szybkim „przekazaniem” wychowania dzieci w wierze specjalistom a rzeczywistą realizacją powołania rodziców do posługi katechetycznej. Podkreśla, że działalność katechetyczna zredukowana do obowiązków duchownych i osób świeckich, to nie wykorzystanie powołania świeckich, które wynika z przyjętego przez nich sakramentu chrztu i umocnienia w sakramencie bierzmowania²¹. Ten katechizm inspirowany myślą i dydaktyką Bojanowskiego zakłada pełny udział wszystkich odpowiedzialnych za katechizację, gdzie rodzice są głównymi katechetami domowymi.

Projekt katechizmu miał przebieg dwuetapowy. Celem pierwszego etapu było przygotowanie wersji w postaci pliku „Portable Document Format” (PDF) i zawieszenie bezpłatnej wersji w repozytorium KUL²². Nowością projektu było uwzględnienie faktu, że język katechezy krzyżuje się dziś ze wszystkimi wymiarami komunikacji i właściwymi jej narzędziami. Nowe technologie wytworzyły nową infrastrukturę kultury, która wpływa na komunikację i życie ludzi. Te technologie informacyjne i komunikacyjne pozwoliły nie tylko na obecność w sieci *Katechizmu według Bojanowskiego*, który jest świadectwem wartości ewangelicznych, ale pozwoliły dotrzeć do każdego kraju na świecie, gdzie żyją polskie rodziny katolickie i pracują siostry oraz świeccy z nim związani²³. Celem drugiego etapu było przygotowanie wersji papierowej i połączenie go z kulturą cyfrową. Wydaje się, że to jest walorem projektu, który zawiera opowiadania wydrukowane w książce, ale są one również „zawieszone” w sieci internetowej. Kto woli „stare” drukowane, znajdzie 57 opowiadań, a kto woli „nowe formy” może sięgnąć do płyty DVD, czy wprost do sieci i znajdzie w niej 47 opowiadań czytanych m.in. przez aktorów Teatru im. Osterwy w Lublinie²⁴. Oczywiście nie zabrakło w drukowanym katechizmie kodu QR, dzięki czemu można szybko korzystać z opowiadań na mobilnych urządzeniach. Cyfrowe technologie wzmacniają poznawcze zdolności człowieka, ale projekt wymaga z pewnością dalszych opracowań, aby dawać już sprawdzone formy oddziaływania ewangelicznego i nieustannie poszukiwać nowych.

²¹ Zob. S. GĄDECKI, *Słowo Metropolity Poznańskiego i Przewodniczącego Konferencji Polski*, w: A. KICIŃSKI (red.), *Katechizm według bł. Edmunda Bojanowskiego*, s. 7.

²² A. KICIŃSKI (red.), *Katechizm według bł. Edmunda Bojanowskiego*, <http://hdl.handle.net/20.500.12153/3855> [9.11.2023]. Katechizm ma ponad 2300 „wejść” i „pobrań”. W trakcie był poddany korektom i obecna czwarta wersja jest stale dostępna on-line.

²³ Państwa z największą liczbą odwiedzin: Polska – 1969, Irlandia – 82, Stany Zjednoczone 68, Wietnam – 23, Niemcy – 21, Boliwia – 19. Statystyka odwiedzin w repozytorium KUL wykazuje „wejścia” z 30 krajów.

²⁴ Np. opowiadanie „Księżyc w wodzie” czyta aktorka Jowita Stępnik, <https://www.youtube.com/watch?v=9wW4lyH1C28> [31.06.2023].

Struktura zachowuje sprawdzoną formę *Katechizmu Kościoła Katolickiego*, ale po wcześniejszym odczytaniu spuścizny literackiej bł. Edmunda, została połączona z jego opowiadaniem i wyrażeniami. Pozwoliło to bardziej plastycznie wyrazić zagadnienia wiary. Część I. zatytułowana jest: *Wyznanie wiary* – „kamień wiary”. Na początku za pomocą metafory kamienia możemy przywołać pragnienie rodziców, aby cała rodzina z dziećmi włącznie wytrwała w swoich przekonaniach religijnych. Przede wszystkim słuchanie Bojanowskiego prowadzi do tajemnicy Boga Ojca Stwórcy, do Pana Jezusa Chrystusa, Syna Bożego Jednorodzonego i Ducha Świętego w sposób literacki, a zarazem zaskakująco prosty. W katechezie siódmej np. jest opowiadanie *Duch Święty działa w nas na podobieństwo wody na kamieniu*, w którym mamy rozważania gdzie Duch Święty pozostawia swoje ślady obecności w naszym życiu. Podobnie kolejne części są pełne metafor i opowiadań: część II. *Celebracja misterium chrześcijańskiego* – „ślady wiary”, część III. *Życie w Chrystusie* – „słońce przed domem”, część IV. *Modlitwa* – „kładka”. W kulturze cyfrowej nie zabrakło aktywnego spisu treści i łatwego nawigowania między katechezami, co z pewnością może pomóc wrócić do poprzedniego tematu, albo uzupełnić część doktrynalną o treści zawarte np. w części modlitewnej.

W propozycji katechezy w rodzinie poszukującej form cyfrowych nie mogło zabraknąć zdjęć, które dziś są podstawą komunikacji. Wydaje się, że dzieci i młodzież szybciej niż dorośli przechodzą proces od *homo sapiens* do *homo videns*, co spowodowało preferowanie obrazu, niż tego co napisane, czy przeczytane. Sam proces doboru zdjęć był weryfikacją recepcji nauczania Kościoła i dorobku Bojanowskiego. Większość zdjęć wykonała młodzież z Dębicy (40 zdjęć), gdzie obecność zgromadzenia sióstr jest znacząca. Do robienia zdjęć przyłączyły się same siostry i ich przyjaciele. Tylko ze względu na zachowanie wysokiej jakości zdjęć do wersji drukowanej dobrano niektóre z internetowego banku zdjęć – Pixabay.com i Wikimedia Commons²⁵. W katechizmie mamy w sumie 151 fotografii. Stąd każda katecheza w rodzinie może się rozpoczynać od pytania: co widzisz na zdjęciu? lub zachęty zobacz to piękne zdjęcie. Jest to związane z Magisterium Kościoła, które drogę piękną (*via pulchritudinis*) wskazuje jako drogę ewangelizacji, a tym samym źródło katechezy (zob. DK 106-109). Zdjęcia stanowią próbę uchwycenia fragmentów nieskończonego piękna Boga, są zogniskowane na pięknie i radości wiary, pięknie rodziny i pięknie wielośćtałnego oblicza Kościoła. Cyfrowe

²⁵ Zdjęcia do katechizmu wykonali: Iwona Pietrucha, Tomasz Piecuch, s. Katarzyna Król, Zbigniew Drzymała, Magdalena Jedynak, Alicja i Martyna Wąs, Roman Krukowski, Tomasz Piechowicz, Waldemar Urbaniak, s. Benita Wiesława Bochenek, Grzegorz Kiciński, Waldemar Urbaniak, Monika Kubik, s. Marzena Włodarczak, młodzież z parafii św. Jadwigi i Bożego Miłosierdzia w Dębicy, inne pochodzą z zasobów parafii św. Jadwigi w Dębicy i banku zdjęć Pixabay.com.

możliwości nawigowania wśród spisu opowiadań i multimediiów zawartych na stronie <https://siostry.net/opowiadania/> są klamrą spinającą stare i nowe formy katechizmu. W założeniach katechizmu widać wysiłek podejmowania zagadnień związanych z nowymi wyzwaniem przekazu wiary w infrastrukturze kultury cyfrowej. Są to ważne próby wykorzystania nowych form, które przystają do młodego pokolenia pod względem narzędzi, a dzisiaj są już powszechnie stosowane w dydaktyce. Priorytetem dla katechezy w rodzinie jest też wychowywanie do umiejętności właściwego korzystania z tych narzędzi i głębszego rozumienia kultury cyfrowej, aby pomóc w odróżnianiu jej aspektów pozytywnych od problematycznych. Stąd wersja zawieszona w sieci, ale również tradycyjna, aby samemu wybrać formę, która z jednej strony pozwoli rodzinie wprowadzać dzieci w świat wiary, a z drugiej, gdyby dziecko było już uzależnione od świata wirtualnego – korzystać z tradycyjnej książki.

Zakończenie

Przyszłość człowieka i wspólnoty kościelnej zależy w dużej mierze od rodziny. Rodzice są pierwszym „katechizmem”, który poznają dzieci. W każdej formie katechezy – katechizm, to inaczej księga wiary wyznawanej, celebrowanej, odpowiadająca na pytanie w jaki sposób mamy prowadzić życie w Chrystusie oraz nauczająca oddechu wiary, jakim jest modlitwa. Katechizmy są zarówno niezastąpionym źródłem, jak i swoistym narzędziem w katolickiej edukacji. Komunikacja wiary zaś dokonuje się we wspólnocie Kościoła i ma charakter dialogiczny. Często ten, który czyta czy opowiada prawdy wiary, odkrywa nowe rzeczy, a dzieci i młodzież, gdy „słyszą i widzą” wiarę dorosłych i ich zaangażowanie stawiają pytania, ale przede wszystkim odkrywają wzory osobowe do naśladowania. Katechizm według bł. Edmunda Bojanowskiego jest zebraniem w księgę mądrości sztuki dobrego życia osoby świeckiej, której na sercu leżało wychowanie całościowe, od fizycznego, przez intelektualne po duchowe. Katechizm zawiera stare i nowe formy wyznania wiary, czyli wypełniania fundamentu tej budowli „kamieniami wiary”. Cała ta duchowa budowla zawiera „ślady wiary”, które wprowadzają w tajemnice misterium chrześcijańskiego. Ona jest oświetlona „słońcem” łaski, które sprawia, że budzi się życie chrześcijańskie. Do niej i z niej prowadzą mosty, czy jak powiedział bł. Edmund Bojanowski „kładki”, które pozwalają spotkać się z domem modlitwy. Życie, działalność i wstawiennictwo tego polskiego świętego potwierdziło wielokrotnie, że jego zdanie „czego się skorupka za młodu napije, tego z niej potem nikt nie wymyje” pozwoliło zbudować nie jedną Ochronkę w Polsce i na świecie.

Katechizm jest skierowany do rodziców. «Katecheza w rodzinie» to najlepsze miejsce, w którym wiara może być przeżywana prosto i spontanicznie. «Katecheza z rodziną» jest kluczem do odczytania własnych i niepowtarzalnych doświadczeń wiary żywej. «Katecheza rodzinna» to szczególny wkład wnoszony przez chrześcijańskie rodziny, z właściwą im wrażliwością, w rozmaite proponowane przez wspólnotę programy duszpasterskie. Katechizm jest również skierowany do nauczycieli religii katolickiej, do katechetów i animatorów. Do duszpasterzy, co oczywiste, również. Może być szczególnym odkryciem języka narracyjnego i autobiograficznego Edmunda Bojanowskiego. W ostatnich latach, w różnych kręgach kulturalnych, obserwuje się wyraźny renesans narracji, nie tylko jako narzędzia językowego, ale przede wszystkim jako drogi, przez którą człowiek pojmuje siebie i otaczającą go rzeczywistość, a także nadaje znaczenie temu, co przeżywa. Również wspólnota Kościoła staje się coraz bardziej świadoma narracyjnej tożsamości samej wiary, jak świadczy o tym Pismo święte w wielkich opowieściach w Starym i Nowym Testamencie. Zaproponowane sprawdzone formy pracy z katechizmem drukowanym i nowe z katechizmem on-line pozwalają dostrzec wiele elementów, za pomocą których rodzice mogą przekazywać podstawowe prawdy wiary w sposób jasny i kompletny. W czasach fragmentaryzacji przekazu wiary rodzice otrzymali pewną normę nauczania wiary dziecka/człowieka zmediatyzowanego, który jest zalogowany w sieci miliona różnych pojedynczych informacji dotyczących także edukacji w wierze. Kościół katolicki poprzez nowe narzędzie katechetyczne realizuje uzasadnione prawo każdego wierzącego do całościowego poznania w Kościele tego, co otrzymał, i tego, w co wierzy oraz co chce przekazać.

Streszczenie

Analizy podjęte w niniejszym opracowaniu zmierzają do poszukiwania odpowiedzi na pytanie: jakie można zaproponować „stare i nowe” formy katechezy w rodzinie? Realizacji postawionego celu badawczego posłużyła metoda krytycznej analizy źródeł, a następnie metoda analizy i metoda syntezy katechetycznych dokumentów Kościoła i dostępnej literatury. Pierwsza część rozważań dotyczy zmieniającego się zakresu katechezy rodzinnej na przestrzeni historii Kościoła. Były to trendy przejścia od katechumenatu rodzinnego do doświadczenia katechumenatu w parafii, aż po próby wychowania integralnego zgodnego z celami szkoły. W drugiej części opracowany został kontekst powstania nowego katechizmu rodzinnego. Kontekstem powstania nowego katechizmu było odnalezienie i posegregowanie wielu nieuporządkowanych dotąd notatek bł.

Edmunda Bojanowskiego bezpośrednio z obszaru katechezy. W trzeciej części ukazane są nowe formy katechizmu. Adresatami katechizmu są rodzice, którzy wraz ze swoimi dziećmi życia w kulturze cyfrowej. Ukazane są „stare i nowe” formy katechezy w rodzinie. Katechizm z wszystkimi nowymi elementami medialnymi jest dostępny on-line. Jest wydana również wersja tradycyjna, książkowa. Rodzice sami mogą wybrać formę, która z jednej strony pozwoli rodzinie wprowadzać dzieci w świat wiary, a z drugiej, gdyby dziecko byłoby już uzależnione od świata wirtualnego – korzystać z tradycyjnej książki.

Summary

Old and new forms of catechesis in the family.

The premises of the catechism according to Edmund Bojanowski

The analyses undertaken in this study aim to seek an answer to the question: what ‘old and new’ forms of catechesis in the family can be proposed? The research objective was pursued using the method of critical analysis of sources, followed by the method of analysis and the method of synthesis of catechetical documents of the Church and available literature. The first part of the consideration concerns the changing scope of family catechesis throughout the history of the Church. There were trends of transition from the family catechumenate to the parish catechumenate experience to attempts at integral education in line with the goals of the school. In the second part, the context for the emergence of the new family catechism is elaborated. The context for the creation of the new catechism was the finding and sorting of many hitherto unstructured notes by Blessed Edmund Bojanowski directly from the field of catechesis. The third part shows the new forms of the catechism. The addressees of the catechism are parents who, together with their children, live in a digital culture. The „old and new” forms of catechesis in the family are shown. The catechism with all the new media elements is available online. A traditional, book version is also published. Parents themselves can choose a form that, on the one hand, allows the family to introduce their children to the world of faith and, on the other hand, should the child already be dependent on the virtual world, to use a traditional book.

Bibliografia:

Chmielewski, M. (2010). Katecheza rodzinna w kontekście współczesnych uwarunkowań społeczno-eklezyjalnych. W: A. Tomkiewicz, W. Wiczorek (red.), *Rodzina jako Kościół domowy* (305-321). Lublin: Wydawnictwo KUL.

Chmielewski, M., Nowak, M., Stanisz, P., Szulik-Kałuża J., Wadowski, D. (2022). *Komunikacja Kościoła katolickiego w Polsce w okresie pandemii Covid-19. Raport z badań interdyscyplinarnych*. Kraków: Scriptum.

Chmielewski, M. (2020). Media Education and the New Evangelization. Part One: Media Components and Challenges. *Verbum Vitae* 37, nr 2, 407-425. <https://doi.org/10.31743/vv.8346>.

Czerkawski, J. (2016). „Nowe media” a katecheza Kościoła. *Roczniki Teologiczne* 63, z. 11, 223-234.

Czerkawski, J. (2017). Transmission of the Faith of the Church/Transmission of the Christian Faith and Modern Media. *Kieleckie Studia Teologiczne* 16, 107-124.

Goliszek, P. (2022). Katechizm w katechezie. W: J. Kochel, J. Kostorz (red.), *Leksykon katechetyczny* (350-353). Kielce: Wydawnictwo Jedność.

Goliszek, P. (2022). Katecheza rodzinna – ocalić prawdę o człowieku. *Biuletyn Katechetyczny* 24, 18-54.

Grabowska, M. (2023). *Dyrektor CBOS: sekularyzacja nie wyhamuje*. Pobrano z: <https://www.ekai.pl/dyrektor-cbos-sekularyzacja-nie-wyhamuje/> [1.07.2023].

Janiec, R. (2017). Biblijne i teologiczne podstawy nauki Kościoła katolickiego o małżeństwie. *Ruch Biblijny i Liturgiczny* 70, nr 4, 362-376.

Kiciński, A. (red.). (2022). *Katechizm według bł. Edmunda Bojanowskiego*. Dębica: Zgromadzenie Sióstr Służebniczek BDNP. <http://hdl.handle.net/20.500.12153/3855>.

Kiciński, A. (2005). Tra parrocchia e scuola. L'evoluzione della catechesi in Polonia negli anni 1918-2001 (I parte). *Salesianum* 67, nr 2, 331-366. <http://hdl.handle.net/20.500.12153/3928>.

Kiciński, A. (2005). Tra parrocchia e scuola. L'evoluzione della catechesi in Polonia negli anni 1918-2001 (II parte). *Salesianum* 67, nr 3, 479-505. <http://hdl.handle.net/20.500.12153/3966>.

Kiciński, A. (2006). Tra parrocchia e scuola. L'evoluzione della catechesi in Polonia negli anni 1918-2001 (III parte). *Salesianum* 68, nr 1, 101-127. <http://hdl.handle.net/20.500.12153/3964>.

Kiciński, A. (2013). Katecheza małżonków i rodziców. W: R. Kamiński, G. Pyżlak, J. Goleń (red.), *Duszpasterstwo rodzin. Refleksja naukowa i działalność pastoralna* (371-378). Lublin: Bonus Liber. Wydawnictwo i Drukarnia Diecezji Rzeszowskiej.

Kiciński, A. (2014). Konieczność edukacji katechetów w medialny projekt Youcat. *Biuletyn Edukacji Medialnej*, nr 2, 73-83.

Kiciński, A. (2017). Katechizm według bł. Edmunda Bojanowskiego. *Roczniki Pedagogiczne* 45, vol. 9, 64-81. <https://doi.org/10.18290/rped.2017.9s-6>.

Kiciński, A. (2020). *Rola katechizmów w rozwoju nauczania katechetycznego*. Kraków: scriptum.

Kiciński, A. (2020). Rozwój dyrektoratów katechetycznych po Soborze Watykańskim II (1971–1997–2020). *Roczniki Teologiczne* 67, z. 11, 5-27. <https://doi.org/10.18290/rt206711-1>.

Kiciński, A. (2020). La famille entre éducation chrétienne et proposition de la foi. Réflexions sur des modèles catéchétiques en acte (en Pologne). W: F-X. Amherdt, R. Lacroix (red.), *La famille entre éducation chrétienne et proposition de la foi* (277-284). Saint-Maurice: SAINT AUGUSTIN.

Kiciński, A. (2021). Inspiracja biblijna Dyrektorium o katechizacji. *Roczniki Teologiczne* 68, z. 11, 19-41. <https://doi.org/10.18290/rt216811-2>.

Kiciński, A. (2021). Źródła formacji katechetów w świetle Dyrektorium o katechizacji. Cz. I. Słowo Boże w Piśmie Świętym i w Tradycji. *Zeszyty formacji katechetów*, nr 1, 67-78. <https://www.zfk.katecheza.radom.pl/index.php/zfk/article/view/1323>.

Opiela, M.L. (2016). *Kompendium edukacyjne Edmunda Bojanowskiego*. Lublin: Wydawnictwo Episteme.

Krzos, B., Janiec, R. (2023). Traditional Religiousness of Youth from Small-Town and Rural Areas of Lesser Poland in the Face of the Fear of Illness and Death Related to the Covid Pandemic. *European Journal of Science and Theology* 19, no. 1, 59-75. ID: covidwho-2207740.

Mariański, J. (2020), *Pluralizm społeczno-kulturowy jako megatrend a religijność i moralność. Studium socjologiczne*. Lublin: Wyższa Szkoła Nauk Społecznych z siedzibą w Lublinie.

Opiela, M. (2013). *Integralna pedagogika przedszkolna w systemie wychowania Edmunda Bojanowskiego. Kontynuacja i zmiana*. Lublin: Wydawnictwo KUL.

Osewska, E. (2020). *Rodzina i szkoła w Polsce wobec współczesnych wyzwań wychowawczych*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe UPJPII.

Osewska, E., Stala, J. (2003). *W kierunku katechezy rodzinnej*. Kielce: Jedność.

Papieska Rada ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji (2020). *Dyrektorium o katechizacji*. Kielce: Jedność.

Gigilewicz, E., Opiela, M.L. (red.), (2016) *Prace, szkice i notatki Edmunda Bojanowskiego. Inedita*. t. I-II. Lublin: Zgromadzenie Sióstr Służebniczek BDNP.

Przywara, B., Adamski, A., Kiciński, A., Szewczyk, M., Jupowicz-Ginalska, A. (2021). Online Live-Stream Broadcasting of the Holy Mass during the COVID-19 Pandemic in Poland as an Example of the Mediatisation of Religion: Empirical Studies in the Field of Mass Media Studies and Pastoral Theology. *Religions* 12, nr 4, 1-28. <https://doi.org/10.3390/rel12040261>.

Pyźlak, G. (2011). Katecheza rodzinna i jej wpływ na przygotowanie do życia małżeńskiego i rodzinnego. *Roczniki Pastoralno-Katechetyczne* 58, t. 3, 413-427.

Ratzinger, J. (1997). Przekazywanie i źródła wiary. W: J. Królikowski (red.), *Powstanie i znaczenie Katechizmu Kościoła Katolickiego w wypowiedziach papieża Jana Pawła II i kardynała Josepha Ratzingera (67-91)*. Poznań: Pallottinum.

Stala, J. (2010). *W kierunku integralnej edukacji religijnej w rodzinie*. Tarnów: Wydawnictwo Polihymnia.